

Лариса Сігаєва
Інститут педагогіки і психології
професійної освіти АПН України
м. Київ

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Академік І. Зязюн у своїй статті „Філософія освіти” зазначив: „Перехід від однієї форми державного управління до іншої завжди супроводжується кризовими явищами в економіці, політиці, духовній сфері суспільної практики. Історичний досвід показує, що безболісно ці процеси відбуваються тоді, коли в суспільстві є позитивна ідея, яка відповідає потребам розвитку даного суспільства і сприймається його більшістю. Такою об’єднуючою ідейною і практичною силою є освіта. Майбутнє України залежить насамперед від долі освіти. Вивести з кризи сучасну систему освіти можна лише шляхом її модернізації, послідовної реалізації культурологічно орієнтованої концепції, розглядаючи не окремо початкову, середню, середню спеціальну і вищу освіту, а систему загалом”¹.

Особистісний та професійний розвиток людини забезпечується окремою формою неперервної освіти, котру не слід ідентифікувати з навчанням, яке надає змогу отримання різних дипломів.

Неперервна освіта в системі цілеспрямованих інститутів покликана реалізувати одну з найважливіших суспільних потреб: поєднання та співвідношення індивідуальних інтересів людини із завданнями суспільства загалом.

Серед багатьох пріоритетних напрямів у сфері освіти має відбутися важлива робота щодо створення в Україні системи неперервної освіти, яка

¹ Зязюн І. Філософія освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – №1. – С. 11.

б охоплювала дошкільні заклади, загальноосвітню та професійну школи, вищі учбові заклади I – IV рівнів акредитації й різного роду курсів, перепідготовку фахівців, аспірантуру, докторантуру, а також самоосвіту.

Становлення неперервної освіти має глибокі коріння і повністю залежить від соціально-економічного розвитку суспільства, який, у свою чергу, пов'язаний зі швидким розвитком науки, техніки і культури.

В умовах наукового прогресу неперервна освіта визначається динамічним розвитком сучасного виробництва, змінами характеру та змісту праці. Усе це спонукає людину постійно оновлювати знання, брати участь у процесах управління виробництвом, різних сферах суспільного життя.

Для створення системи неперервної освіти в Україні є необхідні умови: певний рівень освіти у населення, швидкий розвиток засобів масової інформації, перебудування вищої освіти на багатоступеневу, набуття різної післядипломної освіти. А у зв'язку з новими соціально-економічними умовами переходу до ринкових відносин, зі швидким старінням однієї інформації та появою іншої – неперервна освіта зі своєю фундаментальною соціальною значимістю стає пріоритетним напрямом для всієї педагогічної науки.

Однак спочатку необхідно визначити зміст самого поняття „неперервна освіта”, основні складові та напрямки його теоретичного та практичного дослідження.

Проблема, що розглядається нами, виникла, насамперед, у зв'язку з масовим розвитком освіти дорослих. Ця думка знайшла відображення як у радянських (вітчизняних), так і зарубіжних педагогічних дослідженнях. Спочатку неперервну освіту розглядали як упущення щодо підготовки у школі, а також як освіту з метою доповнення знань з вимогами виробництва. Така думка була характерною для 50-х – початку 60-х років XX століття.

Коли вплив науково-технічної революції на виробництво став виявлятися більш чітко, увага дослідників все більш зосередилася на проблемі підвищення кваліфікації або зміни професії. Сама ідея неперервної освіти була представлена як „job qualification” – кваліфікація, що необхідна для праці в різних сферах виробництва.

Із середини 70-х років у широких колах педагогічної громадськості все активніше почалося обговорювання питання щодо розвитку неперервної освіти, яке мусило б забезпечити „life qualification”, тобто освіту, котра надавала б людині можливість пристосовуватися до нових умов, а відтак – просто вижити.

Розробка концепції неперервної освіти – провідний напрям у діяльності ЮНЕСКО в сфері освіти. Свій внесок в її створення роблять педагоги багатьох країн світу, у тому числі й України.

Переломним етапом діяльності ЮНЕСКО вважається 1972 рік, коли було опубліковано доповідь Міжнародної комісії з розвитку освіти („Доповідь Форґа”). Найпершим заходом щодо подальшого розвитку освіти пропонувалося прийняти неперервну освіту як провідну концепцію для майбутніх нововведень в розвинутих країнах і в країнах, що розвиваються.

На III Міжнародній конференції з освіти дорослих, яка була скликана ЮНЕСКО у 1972 року в Токіо, проблема неперервної освіти посіла провідне місце, що знайшло відображення в заключній доповіді.

Розвиток ідей неперервної освіти відбився й у працях багатьох російських та українських педагогів. Серед них: Беол І.О., Барбіна Є.С., Вершловський С.Г., Владиславлев О.П., Гаргай В.Б., Гершунський Б.С., Горохов В.О., Гребенюк Г.Є., Громкова М.Т., Коханова Л.О., Кулюткін Ю.М., Ничкало Н.Г., Онушкін В.Г., Протасова Н.Г., Сорокоумова Г.Д. та інші.

В їх дослідженнях неперервна освіта розглядається як багатопланове поняття, що містить у собі:

- підвищення кваліфікації педагогів;
- перепідготовку;
- післядипломну освіту;
- набуття нових знань на різних курсах (як державного, так і приватного характеру);
- самоосвіту.

За своїми цільовими функціями неперервна освіта виступає як умова щодо всебічного розвитку особистості. Вона повинна існувати не заради самої себе, а для розвитку творчого потенціалу, вирішувати проблеми не ідеалізуючи їх, а в щільному зв'язку з цілісною структурою освіти, яка, у свою чергу, пов'язана із суспільним, соціально-економічним та культурним розвитком країни.

Розвиток – це й є те головне, що визначає особистісний зміст „неперервної освіти”. На якому б етапі життєвого та професійного шляху не знаходилася людина – її освіту не можна вважати повністю завершеною, а особистісний потенціал досконалим тому, що „*немає меж досконалості*”.

Ідея розвитку особистості має бути провідною в усіх складових неперервної освіти. І тут по-новому постає така актуальна для педагогіки проблема як співвідношення навчання з розвитком, вирішення котрої не

обмежується рамками учбових закладів, а продовжується на всіх етапах життєвого шляху („*На світі живучи, довіку вчись*”).

Процес набуття освіти ми розглядаємо за двома рівнями:

- послідовна зміна етапів, де людина повинна розвивати знання, отримані нею на попередніх стадіях навчання,
- підготовка її можливостей для освіти на наступних.

Система неперервної освіти має бути вивчена як за вертикаллю (починаючи з дошкільного виховання, загальноосвітньої та професійної школи, вищої освіти, підвищення кваліфікації, післядипломної освіти, аспірантури, докторантури тощо), так і за горизонталлю (зв'язки між її підсистемами, відношення між ними).

Система неперервної освіти має дві складові: базова й додаткова.

До базової освіти належать середня загальноосвітня та професійна школи, які повинні забезпечити кожному індивіду фундаментальну підготовку щодо наступного неперервного навчання. З цією метою саме на цьому етапі йде формування ціннісного ставлення людини до світу знань, до самого процесу навчання й розвитку здібностей щодо самостійного надбання знань, оволодіння методами й способами здобуття самоосвіти, вміння вчитися.

Виключно важливе значення в побудові єдиної системи неперервної освіти належить вищій школі. Вищі навчальні заклади (ВНЗ) розглядаються як сполучна ланка між базовою загальноосвітньою професійною підготовкою молоді та подальшим навчанням дорослих. Саме ВНЗ беруть на себе чимале навантаження щодо підготовки педагогічних кадрів для всіх ланок неперервної освіти.

Додаткова освіта розширює можливість індивіда в професіональному світі. Тут припустимі різні форми навчання, які дозволяють людині зберегти й підвищити раніше придбану кваліфікацію, оволодіти новими технологіями, займатися самоосвітою.

Підтримуюча форма додаткової освіти – це навчання, яке забезпечує людині стабільність, усуває суперечність між вимогами життя та його підготовленістю.

Навчання, як правило, відбувається в закладах на зразок інститутів підвищення кваліфікації, іноді в центрах перепідготовки фахівців.

Чим ближче людина до витоків освіти, тим більш фундаментальними мають бути отримані нею знання, тобто „нижні поверхи піраміди неперервної освіти (загальноосвітня школа) стають фундаментом для наступних”.

Якщо перший та другий етапи освіти за своїм змістом не будуть базовими, то додаткова освіта не стане ефективною.

Інституційні форми підвищення кваліфікації сприяють професійному зростанню вчителя. Вони повинні спрямовувати його діяльність на вирішення актуальних проблем життя школи, надавати можливість вибору різноманітних гнучких, мобільних і динамічних форм навчання, стимулювати його постійний професійний ріст та розвиток.

Головне завдання інститутів підвищення кваліфікації – забезпечення постійним поповненням професійних, економічних, правових і загально-культурних знань вчителя, формування його педагогічної майстерності, реалізація його творчого потенціалу, працюючи з випередженням, використовуючи новітні технології.

Освіта дорослих стає важливим напрямом педагогічної діяльності й виконує три взаємопов'язані функції:

- компенсаційну (ліквідація прогалин у базовій освіті людини);
- адаптивну (оперативна підготовка та перепідготовка людини до динамічно мінливих умов виробництва й суспільного життя);
- розвивальну (забезпечення творчого росту особистості).

Наше дослідження доводить, що реалізація неперервної освіти у різних її формах проходить більш вдало, якщо вона ґрунтується на принципах:

- наступності базової та додаткової освіти;
- взаємозв'язку організації освіти дорослих та їх самоосвіти;
- гнучкості і диференціації змісту;
- єдності навчання з практичною діяльністю;
- матеріального стимулювання й морального заохочення.²

Що ж стосується організаційної структури, то в більшості країн освіта дорослих (післядипломна освіта) розглядається і функціонує як окрема й достатньо самостійна в багатьох випадках. Вона має, перш за все, різні курси підвищення професійної кваліфікації та перепідготовки кадрів. Значне місце посідають університетські (вузівські) центри.

Освіта дорослих в Україні являє собою певний конгломерат різнорідних служб і учбових закладів, які, на жаль, не мають чіткої стратегічної лінії щодо неперервної освіти.

Ще наприкінці XIX—початку XX століття видатними педагогами

К. Д. Ушинським, Є. М. Мединським були сформульовані теоретичні основи освіти дорослих. Але подальшого розвитку вони не знайшли ні в Росії, ні в Україні. Спеціально розроблена для навчання дорослих методична література – рід виняткова. Що ж стосується викладачів, то сьогодні в більшості країн світу (у тому числі й в Україні) вони не мають

² Гершунский Б. С. Педагогические аспекты непрерывного образования // Вестник высшей школы. – 1987. – № 8. – С. 22 – 29.

спеціальної андрагогічної підготовки. Процес викладання здійснюється на основі досвіду навчання дітей, тобто на принципах звичайної педагогіки, а підготовка кадрів – андрагогів – взагалі не розглядається ні на якому рівні.

Відсутність законодавчої бази щодо розвитку освіти дорослих постає гальмом на його шляху, хоч, вочевидь, проглядається майбутній шлях оформлення освіти дорослих у самостійну сферу освітніх послуг, яка має свої організаційні, теоретичні, науково-методичні особливості.

Сьогодні в Україні набувають поширення державні й приватні учбові заклади. Необхідна розробка концепції освітніх послуг для дорослих, де ставлення між тим, хто навчає, і тим, хто навчається, базувалося б на ринковому законі попиту та пропозиції.

На практиці це означає, що сфера освіти дорослих все більш орієнтується на реальні потреби її користувачів, а також враховує та прогнозує потреби суспільства, розвиток економіки й окремої особистості.

Необхідно розвивати цю галузь педагогічної науки, залучати вчених щодо дослідження теорії і технології навчання дорослих, а також до підготовки андрагогів.

Лариса Сігаєва

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Резюме

Цілісне становлення професійної особистості забезпечується, на думку автора, неперервною освітою. Саме вона покликана реалізувати одну з найважливіших потреб в системі цілеспрямованих інститутів: поєднання та співвідношення індивідуальних інтересів людини з інтересами і завданнями всього суспільства. Неперервна освіта виступає як умова щодо всебічного розвитку особистості.

Розглядаючи освіту дорослих як важливий напрям педагогічної науки, автор наводить різні точки зору щодо еволюції поняття „неперервна освіта” на різних історичних його етапах. Також стверджує, що розвиток – це є найголовніша складова, яка визначає особистісний зміст неперервної освіти. Вважає, що в Україні є певні умови для налагодження освіти дорослих – андрагогіки, яка повинна стати важливим напрямом педагогічної науки.

Larisa Sigayewa

KSZTAŁCENIE USTAWICZNE — PRIORYTETOWY KIERUNEK ROZWOJU NAUKI PEDAGOGICZNEJ

Streszczenie

Kształcenie ustawiczne gwarantuje, według autora, całościowe formowanie się osobowości zawodowej. Powołane jest ono do realizacji jednej z najważniejszych potrzeb w systemie całościowo ukierunkowanych instytucji: pogodzenie indywidualnych interesów człowieka z interesami i zadaniami całego społeczeństwa. Kształcenie ustawiczne występuje jako warunek wszechstronnego rozwoju osobowości. Analizując oświatę dorosłych jako ważny kierunek nauki pedagogicznej, autor przytacza różne punkty widzenia odnośnie do ewolucji pojęcia „kształcenie ustawiczne”, na różnych historycznych etapach. Stwierdza również, że rozwój — jest najważniejszą składową, która wyznacza osobisty zakres kształcenia ustawicznego. Autor sądzi, że na Ukrainie pojawiły się pewne warunki do przygotowania oświaty dorosłych — andragogika, która powinna stać się ważnym kierunkiem nauki pedagogicznej.

Larisa Sigayeva

THE UNINTERRUPTED EDUCATION AS A LEADING TREND OF THE PEDAGOGICAL SCIENCE

Summary

Development of professional qualities of personality provided by the uninterrupted education, is described in the paper. It is directed to the realization of one of the most important social need in the system of the educational institutions: combination and correlation of individual interest of person and targets of the society.

Variation views on the evolution of the notion “interrupted education” at the different historical stages are revealed in the paper from the point view of the education of grown-up person as a main direction of the pedagogical science.

It is stressed that this development is the most important thing, which defines the personal essence of the uninterrupted education.